

Fechner ș.a.). Revendicîndu-se, în fond, din estetica hegeliană, cartea lui I. Blaga nu î se subordonează încă totul. Se recurge frecvent la explicații din domeniul psihologiei, dat fiind că adevărul estetic, conform teoriilor autorului român, a cărui concepție este empirică, se cere întotdeauna verificat prin legile psihologiei. După o expunere a cuprinsului unei tragedii, comedii sau drame, sănătatea personajele principale, puse în relație cu acțiunea piesei. În concluzie, se stabilesc principiile teoretice cuvenite. Exemplificările sănătatea din literatura universală (în special din drama antică și aceea Shakespeareană), dar și din cea română (piesele lui I. L. Caragiale, mai ales). Exegeza e precedată de un capitol introductiv, un fel de mic tratat, despre frumos și artă, în care, în definiții concise, sănătatele legile principale ale esteticii. Cartea a trezit și ecouri favorabile, dar a provocat și serioase critici. Astfel, Ghiță Pop, în revista „Convorbiri literare“ (1899), o socotește defectuoasă, depășită, operă a unui teoretician învechit; unele confuzii și contradicții care ar vicia tratatul profesorului ardelean sănătatee puse în evidență, combătute, cîteodată cu bun simț, alteori, însă, cu argumente alături de obiect. În replică, I. Blaga, în articolul *Din estetica tragicului* (1900), retipărit în broșură, consideră teoriile criticului de la „Convorbiri literare“ drept false, iar uneori chiar diletante. Se reia, cu noi precizări, discuția în chestiunile intrate în litigiu (vina tragică, eroul tragic, fatalismul în tragediile vechilor greci, efectul estetic al tragediei etc.). În estetica românească Iosif Blaga rămîne ca autor al celei dintîi cărți care se ocupă, într-un mod sistematic, de teoria dramei.

— *Morală și schițele d-lui Hodoș*, „Tribuna poporului“, I, 1897, 193, 195; *Teoria dramei cu un tractat introductiv despre frumos și artă*, Brașov, Ed. autorului, 1899; *Din estetica tragicului*, Sibiu, Tip. Arhidicezană, 1900; *Excursiunea școlară în Italia cu studenții din clasa VII de la gimnaziul român din Brașov*, Brașov, Tip. A. Mureșianu, 1907.

— b., „*Teoria dramei*“, cu un tractat introductiv despre frumos și artă de Dr. Iosif Blaga, „Transilvania“, XXX, 1899, 1-2; Ghiță Pop, *Teoria dramei de I. Blaga*, „Convorbiri literare“, XXXIII, 1899, 10-11; Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, București, 1940, p. 105; Lucian Blaga, *Hronicul și cîntecul vîrstelor*, București, 1965, p. 107; Grigore Traian Pop, *Iosif Blaga*, „Ramuri“, VIII, 1971, 12.

Florin Faifer

ARON DENSUŞIANU

S-a născut în 1837, în comuna Densuș din județul Hunedoara. Fiul preotului Pop din Densuș și-a făcut studiile la Hațeg, apoi la gimnaziul din Blaj (profesorii de aici i-au schimbat numele din Pop în Densușianu) și la Academia de drept din Sibiu. Din 1864 s-a stabilit ca avocat la Făgăraș,

devenind conducătorul opoziției politice din localitate. Activitatea publicistică, începută încă de la Blaj, la gazetele „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, „Amicul școalei“ și „Aurora română“, cu poezii, traduceri, articole politice și de critică literară, este continuată și la „Concordia“, „Albina“, „Familia“, „Federatiunea“, „Colunina lui Traian“, „Transilvania“, „Revista literară și științifică“. Din cauza persecuțiilor politice, se mută la Brașov, unde scoate revista „Orientul latin“ (1874–1875), împreună cu Teofil Frîncu și I. Lăpădat, apoi, definitiv, la Iași, din 1880. Ocupă aici, după un an, catedra de limbă latină la Universitate și, din 1883, și pe cea de limbă română. Întemeiază, în 1893, „Revista critică literară“, sprijinit de fratele, Nicolae Densușianu, și de fiul său, Ovid Densușianu. A murit la Iași la 3 septembrie 1900.

Aron Densușianu a fost unul dintre primii noștri critici literari de profesie, care s-a consacrat studierii literaturii române cu perseverență și convingere. Bun cunoscător al literaturilor clasice, a practicat o critică literară doctă, profesorală, analitică, subminată, însă, de lipsa de gust. La 1868 a început în „Federatiunea“ seria articolelor sale critice, dar s-a angajat curînd într-o polemică dură cu Titu Maiorescu și direcția junimistă, reluată și peste două decenii, din care a ieșit categoric înfrînt. În 1868, concepția sa despre critică nu depășește, ca și mai tîrziu, faza începuturilor. Critica „trebuie să vină a alege cele bune din cele rele, a recomanda pre unele și a condamna pre altele, a îndrepta ideile rătăcite și a poli pe cele scalciate (...). Ea trebuie să încurageze geniul cu recunoștință sa, să-l ajute cu consiliile și rațiunile sale, și din contra să abată, să îndepărte pre cei care vede că nu au vocație, pre carpaci, pe meșteri-strică“¹. Principalele sale studii, adunate în volumul *Cercetări literare* (1887) sunt dedicate analizei creației lui I. Budai-Deleanu (Densușianu are meritul de a fi relevat, primul, valoarea *Tiganiadei*), Andrei Mureșeanu, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, V. Alecsandri. Prefața reia problema criticii de la constatarea — devenită loc comun — că nu avem o critică literară serioasă. Se practică o critică de „impreziune“, serie A. Densușianu, înțelegînd prin asta că cercetătorul operei se lasă „impresionat“ de numele autorului, de poziția sa în societate. Datoria criticului este „a-l lăuda cu judecată și fără înjosire, a desaproba cu motive și fără vătămare, în espuneri luminoase“ — vorbe frumoase de care el, primul, n-a ținut seama.

Mai mult prin studii concrete, decât prin polemică directă, A. Densușianu a opus lui Maiorescu un alt tip de critică, mai puțin necesar atunci și cu puține efecte asupra dezvoltării criticii la noi. Analizele, deși pe un ton savant, sănt rudimentare, suferă de dogmatism estetic, dar au meritul de a fi primele exgeze amănunțite, monografice, urmărind „ideile“ și „forma“ — asupra unor scriitori de valoare. D. Bolintineanu, socotit cel mai genial poet român, și A. Mureșeanu, pentru care a avut un adevărat cult, sănt elogiați fără măsură, în opoziție cu Gr. Alexandrescu și, mai ales, V. Alecsandri, contestați îndeosebi pentru neglijențele formale. Polemicile cu T. Maiorescu

¹⁾ *Starea criticii literare la români*, în „Federatiunea“, 1868, nr. 58.

rescu vădesc un critic familiarizat cu esteticenii germani, dar lipsit de aptitudini speculative. Expunerea este fără stil. Tonul familiar sau pedant degenerează repede în trivialitate sau injurii. Perspectiva deformantă asupra scriitorilor reprezentativi domină și *Istoria limbii și literaturii române* (1885), care rămâne, totuși, prima lucrare serioasă, informată, de acest gen în cultura noastră. Ca și într-o memorabilă încercare de sinteză anterioară (*Regenerarea literaturii române*), pornind de la ideea că formarea literaturii române a fost subordonată unor obiective culturale și naționale, Densușianu urmărește (cu inexacități și confuzii), dezvoltarea limbii române, literatura populară, literatura bisericăescă, istoriografia, literatura propriu-zisă, făcând și o periodizare în bună parte judicioasă. În ediția a doua a cărții introduce un capitol despre M. Eminescu, în care, cu aere savante, însără enorme inepții despre lirica poetului, văzută ca expresia confuză a unui spirit bolnav și dezechilibrat. Obțuzele atacuri împotriva lui Eminescu (începute cu mulți ani în urmă și reluate în „Revista critică literară“: *Literatura bolnavă*, 1894) au dus la compromiterea definitivă a lui Densușianu, ca istoric și critic literar, consfințită, încă din 1886, de execuția severă a lui T. Maiorescu (*În lături*).

Aron Densușianu a fost adeptul unei literaturi naționale, în sensul intemeierii ei pe mitologia și creația populară. A scris numeroase studii și articole (cuprinse, unele, în *Cercetări literare*, altele, apărute ulterior în „Revista critică literară“) despre datini și credințe populare, însă cercetările sale etnografice și folclorice, foarte documentate, cuprind numeroase explicații și ipoteze fanteziste. A cules și publicat poezii populare, printre care și o variantă a *Mioriței* de o autenticitate contestabilă. Densușianu a cerut insistent poeților o epopee națională care să valorifice mitologia folclorică și trecutul istoric. Pledoaria pentru epopee era anacronică, dar interesul său pentru cele mai diverse forme ale creației populare a stimulat cercetări valoroase.

Densușianu a fost un poet secund, foarte cult, dar lipsit de talent. A scris poezii nenumărate, din tinerețe pînă la sfîrșitul vieții, o parte adunate în volumele *Hore ofelite* (1892) și *Valea vieței* (1892). În tradiția literară a Ardealului și avînd ca model pe A. Mureșeanu, a compus multe versuri patriotice și sociale sau numai legate de anumite evenimente politice și naționale. Fără valoare sănt și poezile de dragoste, încăte într-o retorică sentimentală și manieristă. A compus și o epopee, *Negriada* (1879–1884) în douăsprezece cînturi, închinată intemeierii Țării Românești de către Negru-Vodă. Avînd ca model apropiat *Eneida* lui Virgiliu și poemele lui Tasso și Dante, el a încercat să închege, artificial, o mitologie națională alcătuită din eroi și divinități din folclorul românesc (Negru-Vodă, Dochia, Sf. Vineri și. a.) și personaje din mitologia latină sau inventate de autor. Lipsită de unitate, epopeea este hibridă și greoaie, fără suflu poetic. În manieră clasicezantă, Densușianu a mai scris o tragedie în cinci acte (*Optum*, 1897), corect versificată, despre domnul Timișanei (anul 1031 e. n.).

A. Densușianu a tradus *Arta poetică* a lui Horațiu (1882), capitole din Dante (*Paradisul pămîntesc*) și Tasso (*Ierusalimul liberat*) și poezii din

S. Pellico și G. Leopardi. Traducerile din poetii italieni sunt neizbutite, într-o limbă lipsită de expresie. Fragmentele traduse din Eneida lui Virgiliu au rămas în manuscris.

— *Regenerarea literaturii române*, „Orientul latin”, I, 1874, 1—3, 31, 34, 73—78; *Studie asupra poeziei populare române*, „Concordia”, 1876, VI, 70, 71, 74, 75; *Negriada*, I—II, București, Tip. Curții, 1879, 1884; *Aventuri literare*, București, 1881; *Semo sancus și Simbele*, București, Tip. Academiei, 1882; *Istoria limbii și literaturii române*, Iași, Tip. Națională, 1885, ed. 2, Iași, Tip. H. Goldner, 1894; *Cercetări literare*, Iași, Șaraga, 1887; *Hore oțelite*, București, Tip. Göbl, 1892; *Valea Vieței*, Iași, Tip. Națională, 1892; *Optum*, ed. 2, Iași, Tip. Națională, 1897; [Poezii], în Florin Manolescu, *Poezia criticilor*, București, 1971, p. 105—108.

— Vasile Gr. Pop, *Conspicăt asupra literaturii române și literațiilor ei de la început și pînă astăzi în ordine cronologică*, II, București, 1875, p. 185—187; N. Quintescu, Ar. Densușianu, *Negriada*, „Analele Academiei Române”, tom. II, 1881, secțiunea I, partea administrativă și dezbatările; T. Maiorescu, Ar. Densușianu, *Negriada*, „Analele Academiei Române”, tom VII, 1884—1885, secțiunea I, partea administrativă și dezbatările; B. P. Hasdeu, *Raport despre Istoria limbii și literaturii române de A. Densușianu*, „Analele Academiei Române”, tom VIII, 1885—1886, secțiunea I, partea administrativă și dezbatările; Ioan Bogdan, *Istoria limbii și literaturii române de d. Aron Densușan*, „Con vorbiri literare”, XIX, 1885, 8; Titu Maiorescu, *Critice*, III, București, 1926, p. 85—100; George Pavloff, *Asupra poesiilor*, d-lui Aron Densușianu, „Valea Vieței”, „Con vorbiri literare”, XXVI, 1892—6; Verax [Ioan Nădejde], *Eminescu judecat și condamnat de d. Aron Densușianu în „Revista critică literară”*, „Evenimentul literar”, I, 1894, 33, 34, 36; D. A. Densușianu nu s-a stîmpără!, „Evenimentul literar”, I, 1894, 39; C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, tom II, Sibiu, W. Krafft, 1900, p. 130; Aron Densușianu, „Gazeta Transilvaniei”, LXIII, 1900, 196; N. Iorga, Aron Densușianu, „Noua revistă română”, II, 1900, 18; D. Evolceanu, *O epopee românească*, în *Omagiu lui I. Bianu*, București, 1927, p. 193—200; Claudiu Isopescu, *Lo scrittore romeno Aron Densușianu*, Napoli, 1936; Alexandru Marcu, *Torquato Tasso în romantica românească*, „Studii italiene”, III, 1936, p. 78—81; E. Lovinescu, *Titu Maiorescu*, II, București, 1940, p. 211—216; G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 481; Șerban Cioculescu, Vl. Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, București, 1944, p. 328—329; L. Volovici, „Adversarii” Junimii (1867—1880), „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tom XIX, 1968, p. 116—118; Florin Manolescu, *Poezia criticilor*, București, 1971, p. 20—23.

L. Volovici

D. TELEOR

Încă elev la liceul „Gh. Lazăr” din București, D. Teleor (pseudonim al lui Dumitru sau Demetru Constantinescu, născut la 10 mai 1858 la Atîrnați, în județul Teleorman), s-a remarcat prin producții literare în revistele școlare și printr-o precoce activitate publicistică. În 1875 scotea, împreună cu A. Drăghicescu, „Acera română”, foaie literară și științifică. A urmat cîțiva ani medicina, fără a termina studiile. Mult timp a fost funcționar la Ministerul Instrucțiunii Publice. Neobosit gazetar, Teleor a colaborat, începînd din 1877, la aproape toate ziarele și revistele bucureștene din vremea sa, adaptîndu-se cu mare ușurință profilului și nivelului publicației. La „Amicul copiilor”, „Constituționalul”, „Epoca”, „Familia” (din Oradea), „Foaia pentru toți”, „Ghimpele”, „Literatorul”, „Lupta”, „Moftul român”, „Noua revistă română”, „Peleșul”, „România literară”, „Românul”, „Sămănătorul”, „Universul”, „Vieața” ș. a. este prezent cu versuri, schițe și povestiri, articole de critică, biografii. La „Generația nouă” (1899) figurează, pentru scurt timp, ca prim-redactor și publică aici schițe și scene în versuri. Deși a publicat numeroase poezii lirice, Teleor s-a consacrat ca umorist, fiind nelipsit la rubricile sau revistele de umor și întîlnindu-se uneori cu I. L. Caragiale, cu care a fost într-o perioadă în relații amicale. În „Minerva literară și artistică” (între 1909 și 1914) semnează poezii ocazionale și croniști rimate, amintiri și evocări, ține *Rubrica lui Mitică* cu „mofturi”, „miticisme” și anecdotă, răvașe și epigrame, scrisoare snoave, farse, schițe umoristice, numeroase sonete. Întîmplări cu haz, portrete și dialoguri comice asigurau foiletonul săptămînal al revistei. A folosit, sporadic, pseudonimele: Demcon, Mitică, Rafael, Roelet, Tel., Trubadur. Răspîndite în reviste și ziare au fost, mai întîi, și schițele și nuvelele sale, adunate ulterior în volumele: *Nuvele* (1883), *Scene și portrete* (1886), *Flori de liliac* (1888). În aceeași manieră publicistică a compus portrete de oameni politici (Al. I. Cuza, Eugeniu Carada) sau de scriitori (C. A. Rosetti, C. Negri, B. P. Hasdeu, M. Eminescu ș. a.). Cu reputația unui neîntrecut om de spirit și epigramist temut, Teleor, poreclit „Tață”, a fost o figură memorabilă a boemei artistice bucureștene, ilustrînd perfect tipul publicistului literar de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, funcționar de nevoie, oscilînd veșnic între literatură și gazetărie. Un confrate îl descrie astfel la 1894: „Mutră de burghez mulțumit numai dupe’ și ar face toate tabieturile; judecîndu-l după față n-ai zice că sub înfățișarea-i grosolană se ascunde finul și spiritualul Teleor. Roșcat, cu mustățile negre și pleoștite și cu părul bălțat cu o pată albă pe un fond negru tuciuriu: îl vezi legânindu-se cînd în dreapta cînd în stînga, trecînd din sală în sală la ministerul scoalelor, unde dînsul e „nacialnic” (...). Boem cum n-am văzut un altul, nu se gîndește la ziua de mîine, cum nu se gîndește la nuvela lui de ieri. El trece cu aceeași nepăsare, cu aceeași veselie și prin zile albe și prin zile negre, păstrînd dintr-însele impresii nu tocmai deosebite...“. În realitate, Teleor era mai puțin boem

¹⁾ P., Teleor, în „Tara”, II, 1894, nr. 267.

și mai puțin jovial decât ținea să pară, doavadă aceste rînduri amare despre condiția socială a scriitorului român: „În ziua de astăzi este o nebunie din partea celor care n-au o poziție socială, să serie. Din acest punct de vedere, țara noastră stă pe aceeași treaptă cu cea mai barbară țară din lume. Pentru scriitor nu există nici o considerație, nici un sprijin. Scriitorii trebuie să alerge după funcții, să scrie de silă pe la gazete: căci trebuie să mănînce. Talentul lor e mai puțin considerat decât a mai de jos însușire omenească. Și faptul se explică prin starea culturală a țării noastre. Avem prea puțini cititori (...) Starea astă de mizerie o să mai dureze probabil încă vreo cinzeci de ani, pînă se va stinge această generație, indiferentă, comercială și barbară”...². A murit, la 4 aprilie 1920, ca unul din eroii boemii ai povestirilor sale melodramatice: sărac și uitat de toți.

Primele nuvele și schițe publicate de Teleor nu se ridică peste nivelul prozei foiletonistice, convenționale și fade. Subiectele sunt exotice, cu aventuri galante sau simple anecdotă amplificate. Despre veteranii războiului de independentă scrie mai multe povestiri bombastice și false. Mai caracteristice scriitorului sunt grațioasele portrete de fete, de obicei sărace, aflate la prima dragoste, sau reveriile unor boemii. Abia cu *Scene și portrete*, Teleor se dezvăluie un observator ironic de caractere și tipuri, atent la detaliu pitorești și la vorbirea specifică eroilor din lumea mahalalei și a miciei burghezii bucureștene. Sunt creionate, uneori superficial, cu neglijențe stilistice, altele cu o pregnantă de autor satiric, figuri de oameni politici, funcționari, gazetari, actori de provincie, poeți famelici și visători, „cărturăreșe” de mahala, chiriași și proprietari. În mare măsură, e lumea momentelor lui I. L. Caragiale (eroii au chiar aceleași nume: Mitică, Mache, Lache), dar în afara replicii vioaie, atentă la efecte comice sau la obținerea unui instantaneu cu haz, Teleor nu țintește, decât rareori, spre o semnificație mai adîncă. Tipul funcționarului umil, cu preocupări derizorii, schițat de Teleor va popula mai tîrziu universul schițelor lui I. A. Bassarabescu și I. Al. Brătescu-Voinești, ca și al pieselor lui Tudor Mușatescu. Umorul lui Teleor este înduioșat și binevoitor, amestec de poezie și de proză. O înclinație deosebită are prozatorul pentru descrierea interioarelor vechi, a obiectelor de bazar sau a veșmintelor de modă veche, prilej de însirare încîntată a unor cuvinte arhaice, turcisme și grecisme mai ales, cu mari efecte evocatoare. Cu aceeași savoare lexicală sunt realizate și siluetele dispărute ale Bucureștilor de altădată, cu vechi lăutari și cîntăreți bisericicești, printre care răsare, uneori, umbra lui Anton Pann.

Volumele de versuri *Icoane* (1891) și *Realiste* (1896) cuprind sentimentale poezii de album, idile delicate, încheiate de obicei cu o glumă sau o ironie, în maniera pe care o va desăvîrși mai tîrziu G. Topîrceanu. Epi-gramele (adunate în volum în 1900), cronicile rimate i-au consolidat faima de umorist și au creat la noi o adevărată tradiție (G. Ranetti, *Caleidoscopul lui A. Mirea*, G. Topîrceanu). Dar talentul poetului s-a realizat pe deplin abia în ciclul de *Sonete patriarhale* (1916) și în poezile rămase în „Minerva

²⁾ Ce crede d. Dumitru Teleor, „Epoca”, III- 1897, nr. 547.

literară și artistică“ (1909—1914). Forma fixă a sonetului l-a silit la o rigoare și un echilibru mai puțin caracteristice temperamentului său. Multe sonete închid în stampe de epocă o lume apusă prin care se perindă beizadele și prinți bizantini, ducând și boieri în rădăcine înflorante sau figuri pitorești din mahalaua bucureșteană de la sfîrșitul veacului al XIX-lea. E o lume care apăruse și în proza lui, dar care aici, în sonete, e învăluită de o ironie nostalgică, generatoare de lirism. Siluetele „bizantine“ au o surprinzătoare de rafinată grație vetustă, cu gesturi indolente și triste, cu tabieturi orientale, inaugurând un univers caracteristic, balcanic și fanariot, plin de parfumuri, culori și podoabe, impus ulterior în poezia românească de Mateiu I. Caragiale și Ion Barbu.

— *Nuvele*, pref. A. Lupul Antonescul, București, F. Göbl, 1883 ; *Scene și portrete*, București, Tip. Weigand, 1886 ; *Flori de liliac*, București, Tip. Națională, 1888 ; *Icoane*, București, C. Savoiu, 1891 ; *Nuvele alese*, București, H. Steinberg, 1894 ; *Realiste*, Craiova, Samitca, 1896 ; *Aventurile unei soacre*, București, Tip. Epoca, 1896 ; *Povestiri*, Craiova, Benvenisti, 1896 ; *Schițe umoristice*, București, C. Müller [1898] ; *Alte schițe umoristice*, București, Alcalay, f. a. ; *Ultimele schițe umoristice*, București, Tip. Lăzăreanu, 1900 ; *Epigrame*, București, F. Göbl, 1900 ; *Tuns și frezat*, București, L. Cazzavillan, [1902] ; *Căderea guvernului*, București, Tip. Corpului didactic, 1902 ; *Povestiri patriotice*, București, F. Göbl, 1902 ; *Din viața mea de medic*, București, Eminescu, 1903 ; *Din județea lui C. A. Rosetti*, București, Tip. Minerva, 1903 ; *Eminescu intim*, București, Gr. Luis, 1904 ; *Limba literară*, București, Albert Baer, 1905 ; *B. P. Hasdeu*, București, Tip. L'Indépendance roumaine, 1908 ; *Anecdote din viața lui Cuza-Vodă*, București, Lumen, f. a. ; *Epigrame și proză umoristică*, București, Lumen, [1909] ; *Mobilizarea*, București, Minerva, 1913 ; *Titi Coțofeanca și alte schițe*, București, Minerva, 1914 ; *Figuri mari*, București, Minerva, 1915 ; *Cucoana Obedeanca. C. A. Rosetti poet. Sonete patriarhale*, București, Minerva, 1916.

— Traian Demetrescu, *Profile literare*, Craiova, 1891, p. 51—57 ; Seraficus [Al. Antemireanu], *Realiste de Dumitru Teleor*, „Con vorbiri literare“, XXXII, 1897, 12 ; G. G. [alaction], *Înmormântarea lui D. Teleor*, „Luceafărul“, 1920, 8—9 ; G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 526—528 ; C. Constantinescu-Cosco, *Cînd era bunica fată*, București, 1942, p. 299—304 ; D. Karnabatt, *Bohema de altă dată*, București, 1944, p. 135—144 ; G. Călinescu, *Dimitrie Teleor*, „Studii și cercetări de istorie literară și folclor“, X, 1961, 3.

L. Volovici